

Приймич М. В.
Закарпатська академія мистецтв

ТВОРЧИСТЬ ЮЛІЯ ВІРАГА ТА ЦЕРКОВНЕ МАЛЯРСТВО ЗАКАРПАТТЯ ПОЧАТКУ ХХ СТ.

УДК 75.046.3(477.87)''19'':071.1

Приймич М. В. Творчість Юлія Вірага та церковне малярство Закарпаття початку ХХ ст. У статті розглядаються творчість одного з визначних і незаслужено забутих художників Закарпаття Юлія Вірага та ситуація з розвитком нових форм мистецтва, які проникали на Закарпаття через церковні замовлення. Творчість Юлія Вірага стала важливим стимулом розвитку не тільки церковного малярства, але також і виставкової діяльності у рамках Клубу художників Підкарпатської Русі. У пошуку себе та власної художньої мови важливу роль для митця відіграло навчання у Нодьбани, Мюнхені, Парижі та Нью-Йорку. Після повернення додому Юлій Віраг вступив до чину св. Василя Великого і виконав живопис у монастирській церкві м. Мукачеве. Після Першої світової війни повернувся до світського творчого життя тільки після виставки з молодими художниками 1921 р. На мистецтво Закарпаття, окрім творчості Юлія Вірага, бачимо впливи художників із Угорщини, а також простежуємо роботу художників із Галичини, які намагалися відповідати новим естетичним потребам часу.

Ключові слова: живопис, єпархіяльний художник, виставкова діяльність, Клуб художників Підкарпатської Русі.
Приймич М. В. Творчество Юлия Вирага и церковная живопись Закарпатья начала ХХ в. В статье рассматривается творчество одного из выдающихся и незаслуженно забытых художников Закарпатья Юлия Вирага, а также ситуация с развитием новых форм искусства, которые проникали в Закарпатье благодаря церковным заказам. Творчество Юлия Вирага стало важным стимулом развития не только церковной живописи, но также и выставочной деятельности в рамках Клуба художников Подкарпатской Руси. В поиске себя и своего художественного языка огромную роль для художника сыграла учеба в Нодьбани, Мюнхене, Париже и Нью-Йорке. По возвращении домой Юлий Вираг вступил в ряды ордена св. Василия Великого, где в монастырской церкви г. Мукачево выполнил живопись. После Первой мировой войны возвратился к творческой жизни только после выставки с молодыми художниками в 1921 году. На искусство Закарпатья, кроме Юлия Вирага, видим влияние художников Венгрии, а также прослеживаем работу художников из Галиции, которые пытались соответствовать новым эстетическим потребностям времени.

Ключевые слова: живопись, епархиальный художник, выставочная деятельность, Клуб художников Подкарпатской Руси.

Pryimych M. Art of Yuli Virag and Zakarpattia Church Painting of the Early 20th Century. Yuli Virag takes a special place among the outstanding but poorly studied eparchial painters who worked at the beginning of the 20th century. The painter was born in September, 1880 in the town of Khust and graduated from the gymnasium there. In his native town he made his first steps in painting but first professional skills he acquired in Uzhgorod and later in Nagybanya (now Baia-Mare, Romania) at the art colony of Simon Hollosy, the founder of Hungarian plein air painting. He also studied at Munich Art Academy (1898–1899) at S. Hollosy and L. Leftze classes and later in Paris and New York. His first and rather successful exhibition took place in Munich in 1904. According to his lifetime articles he learned from Jean-Paul Laurent and most probably he attended Academi Julian in Paris. We have every reason to state that it was this master who made a perceivable influence at Yuli Virag what we see in his compositions. He left France for New York, where he received a high award for his composition “Coronation of the Blessed Virgin Mary”. In 1906 the artist came back home from America. He lived in Uzhgorod first and then in Mukachevo where he joined the St. Basil the Great order at the Monk mountain monastery. A try to comprehend himself and his place in the world are reflected in a number of works: “Self portrait”, 1906, “Monk”, 1908, “I shall not be a monk”, 1911. The artist worked quite actively at monastery. He performed a wall painting in monastery church and painted

icons for the iconostasis carved according to his project. It took him three years to complete all the work. The ceiling piece contains two compositions – “Preach of St. Methodius” and “Glorification” that adorn the interior of the St. Nicholas the Miracle Worker church of the Mukachevo monastery. The iconostasis of the monastery church looses the traditional division into tiers as well as the appropriate quantity of scenes in the levels of feasts, prophets and apostles. The first tier has all prescribed icons, it is clearly separated from the three others by a cornice and makes an illusory podium for the upper tiers. Its every part is flanked with Corinthian columns, and upper rows are almost as wide as deacons’ doors. The feasts and apostles tiers are divided with columns into three sections. The central space is formed by the icons of Christ Pantocrator and “The Mystical Supper”, and on both sides there are three icons of apostles and feasts. “Ascension”, “Baptism” and “Nativity” are on the right side and “Nativity of Blessed Virgin Mary”, “Annunciation” and “Dormition” are to the left. They correspond to the main Lord’s and Mother of Lord’s holidays. The prophets row and “Golgotha” form a whimsical decorative top. Yuli Virag is also the author of the icons for the iconostasis and altar in the church of the village of Nove Davydkovo. The painting of the iconostasis in the villages of Chopivtsi, Mukachevo district and Bukovets, Volovets district was also performed by him. He painted the icons of the first tier for the church in Drotynsi, Vynohradiv district. To him belongs the “Heart of Jesus” composition of the side altar in Uzhgorod Exaltation of the Holy Cross Cathedral which may date back to 1930s according to the chapels dating. In 1914 a big canvas “Immaculate Virgin Mary” was purchased from Virag to Budapest. In 1915 the artist was mobilized and participated in military operations during 1915–1918 at the fronts of the World War I. After the war he didn’t show his works until 1921. Young artists Adalbert Erdeli and Yosyp Bokshai brought changes into his life. They shook up the art life of the region trying to follow the art ideas of Europe of that time. In 1921 Yuli Virag was the participant of the first exhibition of professional Transcarpathian artists organized in Mukachevo by Pidkarpatska Rus Artists Club. Yosyp Bokshai, the participant of the exhibition, affirms that the initiator of this event was Yuli Virag himself. After the Mukachevo exhibition Virag returned to creative work. Due to his wall painting in churches he was nominated in 1928 the official painter of Mukachevo eparchy. Thus we see that new art ideas in Zakarpattia have been also coming through the work of the eparchial painter Yuli Virag.

The wall painting in the seminary chapel in Uzhgorod castle is also indicative of modern trends that were brought due to the orders of Church. In literature this painting is usually attributed to Ferdinand Vydra. However, basing on comparative analysis, we can rather speak of composition and painting features similar to the painting in the Protection of Blessed Virgin Mary church in Debrecen (Hungary). Not only the colours are alike – in particular the active blue background, but also the ornamentation with cherubs and crosses is similarly built up. The author of Debrecen painting was Budapest painter Ferenc Lohr. Thus the early 20th century is characterized by active work of the number of painters who brought new art ideas, and this needs today a special research work. We can enroll to this group such artists as Yuli Adam and Stepan Stryzh, natives of the Hungarian town of Izsoszeg, who completed the wall painting and icons for the St. Basil the Great church in the village of Hudia on 29 November, 1916. This gives us reasons to speak of notable influence of Hungarian art on Zakarpattia. However we can also speak about the artists from Halychyna who worked in Zakarpattia. For example, Anton Pylykhovskiy painted icons for the iconostasis of the Patronage of Blessed Virgin Mary church in the village of Kryve, Tiachiv district.

Basing on the presented information we can speak of the notable increase of the number of educated painters who worked for the diocese needs. We can also speak about prominent personalities who could not only suit the demands of a customer but they

themselves could introduce on a high art level their own ideas into the temple space. Yuli Virag belongs to these outstanding figures in Zakarpattia art. The individualism of his art is indicative of the new era in art, when the individual language has become one of the most important means of expressing the nature of the artist.
Keywords: painting, eparchial painter, exhibition activities, Club of Pidkarpatska Rus artists.

Постановка проблеми. У статті розглядається творчість одного з надзвичайно віртуозних художників Закарпаття Юлія Вірага, який не тільки вніс значний вклад у розвиток церковного малярства Закарпаття, а й відіграв також помітну роль у часі формування модерної школи живопису тогочасної Підкарпатської Русі. Незважаючи на його активну роботу, постать цього митця майже не присутня у контексті образотворчого мистецтва Закарпаття, а відтак і України загалом. З цієї причини введення творчості зазначеного митця та церковного мистецтва кінця XIX ст. у контекст української культури сприятиме кращому розумінню художнього життя Закарпаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про творчість митця публікувалися матеріали за його життя, які були рекламою. Серед таких публікацій варто згадати статтю у часописі «Русский земледельский календар на годъ 1922» [12], також про митця у своїй статті згадує Йосип Бокшай у часописі «Podkarpatská Rus» за 1936 р. [13]. З 1940-х років і аж до 1990-х це ім'я згадувалося дуже рідко, бо діяльність як церковного художника не сприяла цьому. Після здобуття Україною незалежності про митця почали згадувати частіше, у чому помітну роль відіграв краєзнавець Василь Пагира [9], а згодом Олександр Гаврош [3] та Аттіла Коприва [7].

Ціллю статті є висвітлення шляхів та особливостей розвитку живопису на Закарпатті наприкінці XIX та у першій половині XX ст. Зроблено спробу виявити специфіку проникнення модерного мистецтва через зразки живопису в церквах грецького обряду, у чому помітну роль відіграла творчість непересічного художника Юлія Вірага.

Виклад основного матеріалу. Серед визначних, але малодосліджених єпархіяльних художників, які працювали на початку XX ст., особливе місце посідає Юлій Віраг. Народився художник у вересні 1880 року [1] у м. Хуст, де й закінчив гімназію. Із рідним містом також пов'язані перші кроки у малюванні, проте перші професійні навички малярства набув в Ужгороді, а згодом у Нодьбані (сьогодні Бая-Маре, Румунія) у засновника угорського плерного живопису Шімона Голоші. Навчався художник також у Мюнхенській академії мистецтв (1898–1899) у Ш. Голоші і Л. Лефтце [3, с. 246–248], пізніше в Парижі та Нью-Йорку [9]. Перша і досить успішна виставка Ю. Вірага відбулася 1904 р. в Мюнхені. Прижиттєві статті надають інформацію, що в Парижі він навчався у художника Лорана. На нашу думку, тут ідеться про Жана-Поля Лорана,¹ найвірогідніше,

Ю. Віраг відвідував академію Жюльєна [10], де працював останній.

Жан-Поль Лоран — чудовий історичний живописець і портретист, успіхи якого були добре відомі у Парижі після виконання композицій для церкви св. Женев'єви (Пантеон), присвячених смерті та похованню св. Женев'єви. Художник 1891 р. став членом французької Академії красочного мистецтва. Маємо підстави говорити: саме цей майстер справив на Юлія Вірага досить помітний вплив, що прослідковується у побудові його композицій. Останні характеризуються монументальністю та логічністю і чіткістю розв'язання сюжету. Париж досить значно вплинув на художника, це прослідковується у багатьох його творах. Після Франції Юлій Віраг поїхав до Нью-Йорка, де, вірогідно, спробував себе на виставках. На таку думку наводить інформація, що за композицію «Коронація Діви Марії» митець отримав нагороду [12, с. 111–112].

У 1906 р. художник, повернувшись із Америки додому, спочатку мешкав в Ужгороді, а згодом переїхав до Мукачеве, де вступив до чину св. Василя Великого в монастирі на Чернечій горі. Спроби зрозуміти себе та своє місце у світі відобразилися у ряді творів. Зокрема в цьому часі художник виконує біографічні роботи — «Автопортрет» (1906), «Чернець» (1908) і згодом «Не буду ченцем» (1911) [5]. Що спричинило появу останнього твору, сказати важко, можливо, це пов'язано з відмовою від ідеї чернецтва. У монастирі художник активно працював, за його проектом було виготовлено іконостас, для якого живопис митець виконав сам, як і для плафона. Над живописом та іконостасом працював упродовж трьох років, розробивши креслення іконостаса, та виконав стінопис із плафонними композиціями «Проповідь св. Мефодія» та «Славословіє», які стали окрасою монастирської церкви св. Миколая Чудотворця Мукачівського монастиря. У корпусі келій зберігаються п'ять творів художника.

Іконостас церкви св. Миколая на Чернечій горі втратив традиційний ярусний поділ та належну кількість сцен у празниковому, пророчому та апостольському рядах. Намісний ряд повний, чітко відділений карнизом від трьох наступних і творить ілюзорний подіум для верхніх ярусів. Кожна з його складових фланкована колонами коринфського ордеру, а верхні ряди доходять за шириною до дияконських дверей. Празниковий та апостольський ряди розділені колонами на три площини. Центральний простір формується завдяки образам Вседержителя і Тайної вечері, а обабіч них є по три ікони апостолів та празників: «Вознесіння», «Хрещення», «Різдво» (праворуч), «Різдво Марії», «Благовіщення» та «Успіння» (ліворуч), що відповідає головним Господнім та Богородичним святкам. Пророчий ряд із «Голгофою» творять примхливе декоративне завершення. Над крайніми намісними іконами є також завершення у вигляді волот із акротеріями, що немов підтримують центральну частину. Це дозволяє нам говорити, що художник не прагне дотримуватися традиційної схеми іконостасів попередніх епох,

¹ Жан-Поль Лоран (фр. Jean-Paul Laurens, 28 березня 1838, Фуркево, Верхня Гаронна — 23 березня 1921, Париж) — французький художник, скульптор, графік та ілюстратор.

Іл. 1. Юлій Віраг. Св. Миколай Чудотворець (фрагмент). Церква Різдва Пресвятої Богородиці, с. Дротинці, Виноградівський р-н. 1917 р.

Іл. 2. Юлій Віраг. Різдво Богородиці (фрагмент). Церква Різдва Пресвятої Богородиці, с. Дротинці, Виноградівський р-н. 1917 р.

Іл. 3. Юлій Віраг. Серце Ісусове. Хрестовоздвиженський кафедральний собор, м. Ужгород. 1930-ті рр.

а підходить досить творчо до цього питання. Цю тенденцію можемо побачити в більшості іконостасів, які розроблялися місцевими художниками, наприклад Гнатом Рошковичем у греко-католицькій церкві у Будапешті.

Пензлю Юлія Вірага належать образи для іконостаса та вітваря у с. Нове Давидково Мукачівського р-ну, іконостас у с. Чопівці Мукачівського р-ну, іконостас у с. Буковець Воловецького р-ну, намісні образи (Іл. 1, 2) для церкви Різдва Пресвятої Богородиці с. Дротинці Виноградівського р-ну [11, с. 364]. Цьому ж майстру належить також композиція «Серце Ісусове» для бічного вітваря Ужгородського кафедрального Хрестовоздвиженського собору, яку у відповідності до датування каплиць також можемо віднести до 1930-х років [4, с. 32]; вказується, що твори Ю. Вірага дуже цінувалися, оскільки походять від «істинного, широко-учоного, художника-малюра» (Іл. 3).

У 1914 р. Будапешт закупив у нього величне полотно «Непорочної Діви Марії». Наступного 1915 р. художника було мобілізовано, й упродовж 1915–1918 рр. він брав участь у бойових діях Першої світової війни. Війна справила, вірогідно, на митця досить значний вплив, бо після неї він до 1921 року не виставлявся [9]. Деякі зміни у життя художника привнесли молоді митці Адальберт Ерделі та Йосип Бокшай, які стимулювали художнє життя за зразком європейських художніх центрів. 1921 року Юлій Віраг став учасником першої виставки закарпатських художників у Мукачеві, що проходила у рамках Клубу художників Підкарпатської Русі. Найвірогідніше, що дата, наведена В. Пагирею, — 1922 р., — є неточною, бо виставка, організована у рамках Клубу художників Підкарпатської Русі молодими на той час художниками Йосипом Бокшасем та Адальбертом Ерделі, відбулася 1921 р. [8, с. 25]. Очевидно, що саме дата 1921 р. є точною, бо про неї йдеться й у праці Йосипа Бокшай [13, с. 214–217], який, як учасник події, стверджує, що ініціатором цього явища був саме Юлій Віраг. Це дозволяє говорити про художника як такого, що чудово розумів подальші шляхи розвитку образотворчого мистецтва. Залишається питання щодо інформації, поданої А. Копривою, що Юлій Віраг очолював клуб художників [7, с. 41–46]. Це дозволяє нам вважати, що потреба об'єднання художників Підкарпатської Русі визріла у колах професійних живописців, які працювали переважно для церкви. Після цієї виставки у Мукачеві можемо говорити про повернення Юлія Вірага до творчої діяльності, вірогідно, що не тільки виставкової, але й церковних розписів, що у подальшому зумовило призначення його 1928 р. урядовим живописцем Мукачівської єпархії [2]. Своєю творчістю художник зробив значний внесок у розвиток мистецтва Закарпаття.

З наведеного матеріалу можемо зауважити, що діяльність єпархіальних художників є малодослідженою, але навіть побіжний огляд творчості кількох митців дає підстави говорити про них як про помітне явище у мистецькому розвитку

Закарпаття. У церковний простір усе частіше проникало «вчене мистецтво» (завдяки освіті цих майстрів, отриманій у європейських навчальних закладах), змінюючи поряд із храмовим простором також естетичні вподобання населення. Варто також зазначити, що їхній вплив на мистецькі орієнтири населення не був обмежений тільки досконалою манерою, також значну роль тут відіграв статус. Визнання церквою художника надавало йому особливого місця у середовищі, де церква мала домінуюче становище.

Отже, можемо припустити, що подальше звернення молодих художників до релігійної тематики було не випадковим явищем, а глибокою традицією церковного малярства. А живописна манера, зокрема, Юлія Вірага була настільки яскравою і вправною, що її відблиски, припускаємо, необхідно ще шукати у творчості молодішої генерації закарпатських художників початку ХХ ст.

Можемо стверджувати, що нові мистецькі ідеї на Закарпаття приходили також через церкву. Зокрема ідеї сецесійного символізму і декоративізму в живопис краю проникли також через церковне малярство, що зауважуємо вже у творчості Юлія Вірага. Про це чудово свідчить стінопис у семінарській каплиці Трьох святих у Ужгородському замку. Тут у центрі склепіння виконано зображення «Новозавітної Трійці», де бачимо з трикутним німбом Бога Отця, який тримає скіпетр та державу. Поруч із ним — Христос Пантократор, що тримає у правій руці хрест. Поміж сидячими фігурами виконано зображення голуба — Святого Духа. Навколо круглого зображення виконано веселку, що на її тлі зображено херувимів, між якими бачимо написи церковнослов'янською «Свят, Свят, Свят». По боках від центрального зображення виконано чотири постаті євангелістів із їх символами. Розбивка площини склепіння, як і орнамент, виразно згеометризовані. На завершеннях склепіння виконано зображення двох ангелів із кадильницями. Як свідчить стара фотографія, саме з цього боку було влаштовано престіл з балдахіном. Однак при розчистках знайдено цікаву композицію, на якій зображено Христа, що сидить на троні, а до нього звернені постаті апостолів. Вірогідно, що тут маємо справу з композицією «Деїсіс».

Література зазвичай приписує цей живопис пензлю Фердинанда Видри [6, с. 28]. Зважаючи на те, що побутує така інформація про освячення цієї каплиці єпископом Василем Поповичем 11 лютого 1858 р., можемо припустити, що цей художник міг виконати тут попередні розписи. Однак така інформація потребує свого підтвердження. Ані манера письма, ані стилістика не можуть вказувати на творчість Ф. Видри, бо тут бачимо всі ознаки сецесії, а не характерні для Видри необарокові імпровізації. Спираючись на порівняльний аналіз живопису, скоріше, можемо говорити про характерні композиційні та живописні ознаки, які бачимо, наприклад, у куполі та парусах церкви Покрови Пресвятої Богородиці у м. Дебрецен (Угорщина). Схожою є не тільки загальна колористика, зокрема ши-

роке використання активного синього для тла зображення, а й також поєднання в орнаментиці образу херувима та зображення хреста, дуже схожі принципи побудови рисунка. Це дозволяє говорити про одного — або близьких за манерою письма художників. Щодо живопису церкви у Дебрецені, то авторство тут є відомим, бо живопис виконав будапештський художник Ференц Лор (Ferenc Lohr) [14, с. 45]. Живопис тут органічно пов'язаний з інтер'єром храму, який витриманий у неовізантійському стилі і був споруджений за проєктом архітектора з Будапешта Яноша Бобули 1910 р. Престіл із балдахіном було створено фірмою «Рийті і Бенедек». Таким чином, можемо припустити, що живопис в Ужгородській каплиці міг виконувати той самий майстер, який працював у Дебрецені. Разом із тим живопис, який потрапив у коло нашого дослідження, засвідчує поступовий процес проникнення історизуючих стилів у мистецтво церкви на Закарпатті.

Поряд зі знаними майстрами церковним малярством займаються і менш відомі художники. Певно, що маємо на увазі відомі сьогодні нам, а не тогочасним громадам, бо інакше їх би не запрошували для роботи. Серед таких митців можемо згадати художника, який підписувався «Фрешко», а також живописця Теодора Вацка. Цим майстрам приписується живопис церкви Св. Духа у Великих Ком'ятах Виноградівського р-ну, яка була споруджена 1906 р. у неороманському дусі. Тут на арці склепіння виконано напис, який указує на авторство живопису: «Сей храм мальов./ (Фрешко) за Папи рим. Пія XI/ еп. Мук. Олександра Стойки./ нам. Івана Рабара и сина Ів./ – куратори: Іван Лендел, Михаил Пушкаш/ Михаил Аркадій, акад. Маляръ Теодоръ Вацк/ мурник Василь Олексик і Павло/ року Божого 1932». Правда, залишається низка питань, пов'язаних із Фрешком та академічним художником Теодором Вацком, зокрема їхнім походженням, місцем навчання та манерою роботи, бо проаналізувати живопис, щоб зробити порівняльний аналіз, зараз неможливо. У 1988 р. церкву було перемальовано Іваном Андрійком та В. Пекляром. З цієї причини і аналоги шукати дуже важко [11, с. 350–351]. На цей час також існує інформація про Атанасія (Антон?) Пилиховського, який виконував живописні роботи 1908 року в церкві Різдва Пресвятої Богородиці (споруджена 1880) с. Тересва Тячівського р-ну, на що з царської казни було даровано 200 крон, про що свідчить напис на іконостасі [11, с. 548–549]. Проте і в цьому випадку зробити аналіз живопису неможливо, оскільки 1996 року тут відбулися значні перемалювання. Намісні образи іконостаса, зокрема Богородиці, Христа Учителя, св. Миколая та св. Михайла (попередня присвята церкви св. арх. Михайлу) виконано 1891 р. художником Вашарком.

Початок ХХ ст. характеризується активною роботою низки художників, які на сьогодні ще потребують окремого дослідження. Так, на Виноградівщині у с. Гудя 29 листопада 1916 р. художники Юлій Адам та Степан Стриж із

угорського міста Іжосег завершили малювання настінного живопису та іконостаса для церкви св. Василя Великого, яка була споруджена 1868 р. [11, с. 380]. Юлій Адам 1917 року також виконав живопис для церкви свв. Петра і Павла с. Теково Виноградівського р-ну. На західному склепінні — напис «festett Adam Dyula 1917» [11, с. 388]. Таким чином, бачимо багато робіт художників, які походили з території сучасної Угорщини. Разом із тим можемо і надалі говорити про роботу на території сучасного Закарпаття художників, які походили з Галичини. Наприклад, маємо інформацію про Антона Пилиховського, який виконував живопис для іконостаса церкви Покрови Пресвятої Богородиці у с. Криве Тячівського р-ну, яка датується 1862 р. [11, с. 547], а це дозволяє датувати і живопис цього майстра кінцем ХІХ ст., однак сказати щось більш точно про ці твори важко, бо у часі недавнього ремонту образи також зазнали перемалювання.

До цієї ж групи художників можемо віднести Василя (за іншими версіями — Володимира) Лісовського, який виконував стінопис та живопис для іконостаса в церкві Успіння Пресвятої Богородиці 1910 (?) с. Чома Виноградівського р-ну. Маємо підстави вважати, що саме його ініціали можемо бачити на склепінні біля хорів — WL [11, с. 382]. На початок ХХ ст. припадає творча діяльність майстра, який співпрацював із багатьма художниками, — різьбяр І. Павлишинця, автора іконостаса у церкві Покрови Пресвятої Богородиці (1809) [11, с. 418] у с. Кошелеві Хустського р-ну.

Висновки з даного дослідження. Виходячи з наведеної інформації, можемо говорити про значне зростання кількості освічених художників, які працювали для потреб єпархії. Поряд зі зростанням кількості освічених художників у краї можемо бачити появу непересічних особистостей, які не тільки відповідали вимогам замовника, але й самі були на такому мистецькому рівні, що могли впроваджувати власні ідеї у храмовому просторі. Серед таких непересічних постатей у малярстві Закарпаття є постаті митців Юлія Вірага та Гната Рошковича. Індивідуалізм творчості останніх засвідчує прихід нової епохи у мистецтві, коли індивідуальність мови стала одним із найважливіших ознак творчої природи митця.

Література:

1. Автобіографія [Юлія Вірага] // Архів Закарпатської організації Національної спілки художників України.
2. Віраг Юлій Георгійович [Електронний ресурс] // Художники Закарпаття : електронна база : [веб-сайт ЗОУНБ ім. Ф. Потушняка]. — Електрон. дані. — [2004–2014]. — Режим доступу : http://www.biblioteka.uz.ua/painters/show_avtor.php?id=176 (дата звернення : 25.12.2017).
3. Гаврош О. Юлій Віраг [Текст] / О. Гаврош // Календар краєзнавчих і пам'ятних дат на 2005 рік. — Ужгород, 2004. — С. 246–248.
4. Зубко П. Кошицька та Ужгородська катедри [Текст] / Петер Зубко, Михайло Приймич. — Ужгород : Гражда, 2013. — 40 с.
5. Каталог меморіальної виставки творів художника Юлія Георгійовича Вірага (1880–1949) [Текст]. — Ужгород : [б. в.], 1950. — 33 с. : іл.

6. Кобаль Й. Ужгород відомий і невідомий [Текст] / Йосип Кобаль. — Львів : Світ, 2003. — 196 с. — ISBN 978-966-603-555-7.
7. Коприва А. З історії мистецьких виставок у Мукачеві [Текст] / А. Коприва // Вісник Львівської національної академії мистецтв. Спецвип. 8 : Ерделівські читання : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Ужгород, 7–9 трав. 2009 р. — Ужгород : Видавництво В. Падяка, 2009. — С. 41–46.
8. Небесник І. І. Творчість видатних художників Закарпаття [Текст] : навч. посіб. / І. І. Небесник. — Ужгород : Видавництво В. Падяка, 2005. — 76 с. : іл. — ISBN 966-7838-90-0.
9. Пагира В. Життя і смерть Юлія Вірага [Текст] / Василь Пагира // Карпат. край. — 1992. — 21 лип. — С. 14.
10. Степовик Д. В. Віраг Юлій Георгійович [Електронний ресурс] / Д. В. Степовик // Енциклопедія Сучасної України : [інтернет-видання]. — Електрон. дані. — Режим доступу до статті : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=34704 — Назва з екрана. — Дата останнього оновлення 2005. — Дата звернення : 25.12.2017.
11. Сирохман М. Церкви України. Закарпаття [Текст] / М. Сирохман. — Львів : МС, 2000. — 880 с.
12. Юлій Віраг, маляр [Текст] // Русский земледельский календар на годъ 1922. — Ужгород : Книгопечатня Юлія Фелдія, 1922. — С. 111–112.
13. Bokšaj O. Maliřtvi na Podkarpatské Rusi [Текст] / O. Bokšaj // Podkarpatská Rus 1936 / Red. Jaroslav Zatloukal. — Bratislava, 1936. — S. 214–217.
14. Pirigy I. A Debreceni görög katolikus egyház története [Текст] / I. Pirigy, I. Ivancsó. — Debrecen, 1993. — 144 old.

References:

1. Autobiography of Yuliy Virag. *Archive of the Transcarpathian Organization of the National Union of Artists of Ukraine*. (In Ukrainian).
2. Virag Yuliy Heorhiyovych. (2004–2014). *Khudozhnyky Zakarpattya — Artists of Zakarpattya*. Retrieved from http://www.biblioteka.uz.ua/painters/show_avtor.php?id=176. (In Ukrainian).
3. Havrosh, O. (2004). Yuliy Virag. In *Kalendar krayeznavchyyh i pamyatnyh dat na 2005 rik — Calendar of local history and memorable dates for 2005*, (pp. 246–248). Uzhhorod. (In Ukrainian).

4. Zubko, P. & Pryymych, M. (2013). *Koshytska ta Uzhgorod-ska katedry* [Kosice and Uzhgorod Cathedrals]. Uzhgorod : Grazhda. (In Ukrainian).
5. *Kataloh memorialnoyi vystavky tvoriv Yuliya Heorhiyovycha Viraga* [Catalog of the memorial exhibition of works of the artist Julia Viraga]. (1950). Uzhgorod. (In Ukrainian).
6. Kobal, Y. (2003). *Uzhgorod vidomyi i nevidomyi* [Uzhgorod is famous and unknown]. Lviv : Svit. (In Ukrainian).
7. Kopyryva, A. (2009). *Z istoriyi mystetskyh vystavok u Mukachevi* [From the history of artistic exhibitions in Mukachevo]. In *Memoriam Adalbert Erdeli : Proceedings of Vseukrayinska naukovo-practychna konferenciya (Uzhgorod, 7-9 may, 2009) — The Scientific and Practical Conference*, (pp. 41–46). Uzhgorod : Vydavnytstvo V. Padyaka. (In Ukrainian).
8. Nebesnyk, I. (2005). *Tvorchist vydatnyh hudozhnykiv Zakarpattya* [Creativity of the outstanding artists of Transcarpathia]. Uzhgorod : Vydavnytstvo V. Padyaka. (In Ukrainian).
9. Pahyrya, V. (1992, July 21). *Zhyttya i smert Yuliya Viraga* [Life and death of Yuliy Virag]. *Karpatskyy kray — Carpathian land*, 14. (In Ukrainian).
10. Stepovyk, D. V. (2005). Virag Yuliy Heorhiyovych. *Encyklopediya Suchasnoyi Ukrayiny — Encyclopedia of Contemporary Ukraine*. Retrieved from http://esu.com.ua/search_articles.php?id=34704. (In Ukrainian).
11. Syrohman, M. (2000). *Tserkvy Ukrayiny. Zakarpattia* [Churches of Ukraine. Transcarpathia]. Lviv : МС. (In Ukrainian).
12. Yuliy Virag, malyar [Julius Virags, painter]. (1922). In *Russkiy zemledilchyskyy kalendar na hod 1922 — Russian Agricultural Calendar for 1922*, (pp. 111–112). Uzhgorod : Knyhopechatnya Yuliya Feldyiya. (In Ukrainian).
13. Bokšaj, O. (1936). Maliřtvi na Podkarpatské Rusi. In *Podkarpatská Rus 1936*. Ja. Zatloukal, ed., (214–217). Bratislava. (In Slovak).
14. Pirigy, I. & Ivancsó, I. (1993). *A Debreceni görög katolikus egyház története*. Debrecen. (In Hungarian).

Рецензент статті: Рибак О. З., доктор історичних наук, професор кафедри історії і терії мистецтва, Львівська національна академія мистецтв

Стаття надійшла до редакції 25.12.2017